

Bland fjärilsdårar och fjädermott

För att vara en mal är spybollsmalen ganska stor med sina två centimeters vingspann. Artens sporadiska uppträdande ger den en viss status bland fjärlissamlarna. Det sällsynta utgör en särskild lockelse. På senare år har den börjat uppträda regelbundet kring Nordens Ark, nära Lysekil i Bohuslän. Förklaringen kan vara att Nordens Ark föder upp berguvar, vars spybollar med päls och ben från gnagare lockar spybollsmalen till äggläggning. Detta är bara en i mängden av all kunskap som sprungit ur Clas Källanders 60-åriga, brinnande intresse för fjärilar. Men utöver chansen att hitta något sällsynt finns mer djuplodande drivkrafter bakom hans livs passion. Att köra land och rike runt i en fullt utrustad Chevabuss och ägna många nattliga timmar åt att med fällor eller håv fånga nattfjärilar gör att han förstår världen bättre; han får med egna ord en ”bättre upplösning” av världen, så som ett foto med fler pixlar är skarpare än en bild med få pixlar. Studier av fjärlarnas förunderliga former, vackra mönster och förekomst under långa tider gör att Clas Källander bättre än de flesta har en bild av hur vår fjärlisfauna förändras med tiden. Slående är hur klimatet inverkar på artsammansättningen och hur pass framgångsrika olika arter är. Om 1960-talet var hett och fruktsamt för festsugna ungdomar, var det desto kallare för fjärilar; många arter var försvunna under de kalla åren. Det framgår också tydligt att det största hotet mot fjärlarna – vid sidan av klimatförändringar – är när deras livsmiljöer exploateras.

Clas Källander kallar sig själv och sitt entourage för *fjärilsdårar*. Skribenten Peter Edvinsson och fotografen Bobo Olsson – som fastnat för Clas Källander och hans spännande fjärlsliv – kallar honom för *Fjärilsmannen*, vilket också är titeln på deras nyutgivna

bok. Antalet *fjärilsdårar* i landet som ligger i närheten av Clas nivå uppskattar han till ett 20-tal i en tynande skara av entusiaster.

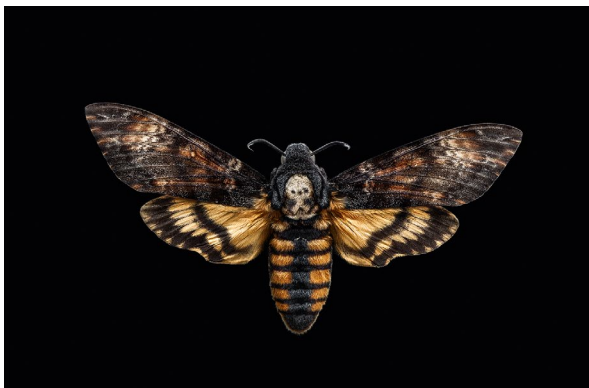
Jag vill inte påstå att de är dårar, men jag har mött flera av dem, alltså de som samlar insekter. Särskilt minns jag ett besök hemma hos konstnären och samlaren Björn Dal i slutet av 1980-talet. Hans samlingar med böcker och fjärilar förvarades i perfekta hyllor och lådor, i ett brandsäkert rum. En annan samlare stötte jag på av en slump i en liten stuga i djupaste Smålands skogar. Ett tips ledde mig till detta *original*, som i låda efter låda i perfekt ordning, noga etiketterat, visade sina tusentals insamlade skalbaggar. Hans föreläsning om behovet av att titta på genitalierna för att kunna artbestämma vissa av arterna gjorde djupt intryck på mig, som vid den tiden studerade till att bli biolog. Perfektionism tror jag är en egenskap som förenar de mest framstående samlarna.

Samlarvurmen är den äldsta av människans passioner. Och det finns samlare som är beredda att gå långt för att få en komplett samling. Under läsningen av *Fjärilsmannen* kom jag att tänka på ett TV-program jag såg för länge sedan. Det handlade om hårdrockare med

långt, hängande hår och glesa mustascher. De körde sin grej rakt av; Iron Maidens samlade skivomslag på väggen, alla t-shirts med skräckmotiv, skivorna i perfekta rader i ölbackar. De bar nitade läderband runt handlederna, hade slitna jeans dragna över de pinniga benen och körde hästkraftsstinn Camaro med målade eldsflammar på sidorna. Ingenting annat än Iron Maiden spelade någon roll i deras liv. ”Jag blir uppfylld av lycka när jag tänker på att jag snart får se dom live”, sa en av hårdrockarna som färgat sitt hår svart.

Samlandet som fenomen är lika värdefullt ur vetenskaplig synvinkel som intressant för att förstå människans natur.

Dödskallesvärmare *Acherontia atropos* med typisk teckning på mellankroppen. Foto: Bobo Olsson

Som samlare är Clas Källander ägare av en mängd nödvändiga attribut och prylar: tålmod, säker hand, Chevabuss, Rulles tvåveckorsvin, feromoner, bensindrivet elverk, vita dukar, kvicksilverlampor, etyleter, kloroform, cyanid, fryslådor av plast, spännbräden av abachiträ, insektsnålar, pappersremsor, etiketter, pincett, inglasade lådor, lampa med förstoringsglas, förvaringsskåp...

Att skaffa sig erfarenhet och kunskap om Sveriges nästan 3 000 fjärilsarter kräver dedikation och ett livslångt arbete. För Clas Källander började resan när han som sjuåring lyckades fånga en vacker makaonfjäril, en gulsvart fjäril med svansar på vingarna. Sedan dess har han undersökt fjärilsfaunan i stora delar av Sverige. Samtidigt slår han ett slag för möjligheten att ”gräva där man står”; fjärilar går nämligen utmärkt att studera om man bor en bit utanför staden. Vid Husbygård norr om Uppsala, där Clas har bott sedan 1989, har han noterat hela 1 200 fjärilsarter!

I *Fjärilsmannen* får vi följa och lära känna Clas Källander. Det är bitvis fascinerande läsning. Dessutom ger boken en bra bild av samlandets betydelse för naturvården samt mycket kunskap om hur själva fjärilsjakten går till. Läsaren lär sig också mycket om fjärilarnas liv. Kring många arter finns mycket spännande att berätta! Flera arter har också en direkt koppling till människan, till exempel klädes- och pälsmal, mjölmott, tallprocessionsspinnare och dödskallesvärmare; den senare flitigt använd på deckaromslag. I bokens

mittedel beskriver Clas på ett intresseväckande sätt ett urval av 44 fjärilsarter. Varje art illustreras med utsökta studiofotografier tagna av Bobo Olsson.

Texterna är välskrivna och lättlästa. Den kritik som nu följer ska ses som marginell, generellt har redaktörerna gjort ett gott jobb. Och låt mig redan här slå fast att jag varmt rekommenderar alla naturintresserade att köpa boken! Layouten av bilderna är mer lyckad än av textmassan, som hade vunnit på att inte fylla ut sidorna så mycket. Och jag stör mig på att man i den inledande systematiska förteckningen över Sveriges fjärilsfamiljer omväxlande använder ändelsen -ae (som är det korrekta sättet att skriva) och -æ. I inlagan används ändelsen -æ och det ser närmast knasigt ut på arten *Tyria jacobææ* (karminspinnare). Dessutom strider det mot reglerna i den Internationella nomenklaturkoden (artikel 27). Oundvikligt, men charmigt, är att texten är behäftad med viss jargong, till exempel ”Min första *fennica* tog jag 1971”.

Svenska artnamn på fjärilar är ett kapitel för sig. En del av dem har tidigare beslutats av Namnkommittén för svenska djurnamn, och i år publicerar Entomologiska Föreningen i Stockholm en lista med svenska namn (Katalog över svenska fjärilar – KöSF). Den senare har arbetats fram i samförstånd med Namnkommittén. Av de 44 fjärilsarter som presenteras i *Fjärilsmannen* kallas *Hyles gallii* olyckligt för brunsprötsvärmare (i såväl Nationalnyckeln/Dyntaxa som i KöSF heter den brunsprötad skymningssvärmare). Det korrekta arternamnet för mindre båtspinnare ska vara *prasinanus*, inte *prasinana*.

Att naturens skönhet är en av Clas Källanders största drivkrafter framgår tydligt i beskrivningen av skägglavmätaren: ”...att lavarna är så pass kinkiga är inte så bra för skägglavmätaren – skägg- och garnlavar finns nästan bara i naturreservat nuförtiden och i och med bristen på mat får det här urskogstrollet det allt svårare att leva. Det är synd, jag vill kunna se den här sobert tecknade mätaren lika mycket som jag vill att luftföroreningarna ska minska.”

Peder Edvinsson & Bobo Olsson med Clas Källander. 2015.
Fjärilsmannen. Natur & Kultur.

T O M A S C A R L B E R G